

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ РОЗУМІННЯ ЗВЕРНЕНОГО МОВЛЕННЯ ЯК
ЕЛЕМЕНТУ КОМУНІКАЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ
ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ II – III РІВНЯ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Діана ШЛЕМКО

Науковий керівник: **Юлія БУГЕРА**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

Рецензент: **Олена ВЕРЖИХОВСЬКА**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗУМІННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	6
1.1. Розуміння мовлення як психолого-педагогічний феномен	6
1.2. Розвиток розуміння мовлення в онтогенезі	15
1.3. Особливості порушень розуміння мовлення у дітей з загальним недорозвитком мовлення	26
Висновок до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗУМІННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ II -III РІВНЯ.....	31
2.1. Прийоми дослідження розуміння мовлення у дітей молодшого шкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.....	31
2.2. Програма дослідження розуміння мовлення у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	40
2.3. Аналіз результатів дослідження розуміння мовлення у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення	49
Висновок до розділу 2... ..	52
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОЗУМІННЯ ЗВЕРНЕНОГО МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ II – III РІВНЯ.....	54
3.1. Умови формування розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня	54
3.2. Методика формування розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня	58
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

На сучасному етапі система освіти висуває високі вимоги до когнітивного та мовленнєвого розвитку дітей. Відомо, що мовленнєві та комунікативні навички є запорукою успішної адаптації та соціалізації дитини. Важливим показником повноцінного мовленнєвого розвитку є засвоєння нової інформації та обміну вже набутою, що є засобом для забезпечення розумінням зверненого мовлення. У молодшому шкільному віці розуміння почутого забезпечує засвоєння нових знань, потрібних у майбутньому.

Проблема розуміння мовлення є досить важливою та актуальною в системі сучасної спеціальної освіти, оскільки виражена дефіцитарність цієї функції негативно позначається на подальшому когнітивному та мовленнєвому розвитку дитини. Зокрема, порушення розуміння зверненого мовлення призводять до вторинних відхилень комунікативних навичок, гальмують процес розвитку мовлення, а також впливають на загальний емоційний фон.

Проблему розуміння мовлення розглядали дослідники різних наукових галузей: психології (Л. Виготський, П. Гальперін, М. Гамезо, Д. Ельконін, Г. Люблінська, Л. Орлова, О. Петрова, О. Скрипченко та ін.), логопедії (А. Богуш, С. Конопляста, Р. Левіна, Т. Мозгова, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, М. Хватцев, М. Шеремет та ін.), психолінгвістиці (М. Жинкін, О. Леонтєв та ін.) та ін. Зокрема, Л. Виготський досліджував вплив внутрішнього мовлення на осмислення почутого, описував розуміння дітьми емоцій; П. Гальперін досліджував вплив розуміння мовлення на процеси розумової діяльності.

Проте, ґрунтовного міждисциплінарного теоретичного узагальнення процесу розуміння мовлення дітьми молодшого шкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (далі ЗНМ) в сучасній теорії і практиці логопедії не здійснювалося, що і зумовило вибір теми нашого дослідження «**Формування**

розуміння зверненого мовлення як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня»

Мета дослідження – теоретичне та практичне вивчення проблеми формування як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня

Об'єкт дослідження – процес розуміння зверненого мовлення молодшими школярами.

Предмет дослідження – особливості формування розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Емпірично дослідити та проаналізувати рівень розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня

3. Визначити психолого-педагогічні умови формування розуміння зверненого мовлення як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення.

4. Розробити методику формування розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення, аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; *емпіричні:* спостереження; бесіда; констатувальний експеримент; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми формування розуміння зверненого мовлення як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості апробації методики розвитку формування розуміння зверненого мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня логопедами, корекційними педагогами, здобувачами вищої освіти під час проходження педагогічної практики.

Експериментальна база: Чернівецький ліцей №19 ім. О. Кобилянської, м.Чернівці.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи. Дипломна робота магістра включає вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Теоретичний та практичний аналіз проблеми формування розуміння зверненого мовлення як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня дозволив нам зробити наступні висновки.

Запорукою повноцінного спілкування дитини з навколишніми людьми та основою для розумового розвитку є розуміння зверненого мовлення, що є засобом засвоєння нової інформації та обміну вже набутої і забезпечує людству здатність до передачі знань, умінь та навичок наступним поколінням.

Розуміння мовленнєвого висловлювання як усного, так і писемного – починається з сприйняття мовленнєвого повідомлення, що проходить стадію декодування (виділення інформативних моментів), завершується формуванням у внутрішньому мовленні загальної смислової схеми повідомлення, її співвіднесенням зі смисловими семантичними структурами і включенням до певного розуміння).

Розуміння мовлення є необхідною умовою спілкування. Воно включає сприйняття звуків (фонем), впізнавання слів, розуміння значення слів, відносин між словами, фраз та змісту зверненого мовлення.

На точність розуміння почутого впливає досвід школяра, отриманий у практичній діяльності та його інтереси. Все сприйняте на слух учень аналізує і порівнює із тим, що знає. Якщо тема розмови цікавить дитину і є знайомою, то процес розуміння стає доступнішим. Крім того, на якість розуміння мовлення впливає активність слухача, на скільки він готовий сприйняти та засвоїти почуту інформацію.

У дітей з ЗНМ значно утруднено розуміння не тільки зв'язного мовленнєвого висловлювання, а й нижчих рівнів мовленнєвої діяльності: розуміння слів, словосполучень та речень. Це обумовлено складними системними порушеннями фонематичного сприймання, недорозвинення

психічних процесів, що позначається на сприйнятті мовлення та розуміння її змісту.

Теоретичний та практичний аналіз проблеми дозволив нам визначити критерії оцінки рівнів сформованості розуміння мовлення у молодших школярів з ЗНМ, що передбачали оцінку розуміння слів, речень, тексту та розуміння граматичних форм. Відповідно до критеріїв ми визначили високий, середній та низький рівні сформованості розуміння мовлення молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення.

Методика дослідження розуміння мовлення дітьми з ЗНМ II-III рівня спиралася на вирішення нами завдань, щодо обстеження розуміння слів; речень; граматичних форм та розуміння тексту.

Аналіз результатів дослідження розуміння мовлення у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення показав, що у більшості дітей з ЗНМ недостатність сприйняття номінативної сторони слова. Нерідко у відповідях дітей спостерігаються асоціативні зв'язки за випадковими ознаками. Поширеною помилкою є заміна антоніма словом, асоціативно пов'язаним із представленим. Діти часто не розуміють граматичних форм, а орієнтуються на порядок розташування картинок, сприймають різні форми слів як подібні. Вони орієнтуються на лексичні значення слів більшою мірою, ніж на граматичні. У дітей з ЗНМ переважають змішування слів за лексичним значенням, які свідчать про нечіткість, дифузність розуміння словесних значень. Зустрічаються також помилки, зумовлені порушенням фонологічної та семантичної систем.

Отримані результати визначили необхідність впровадження спеціальної корекційної роботи з формування розуміння мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення II-III рівня. Враховуючи теоретичні відомості щодо розвитку розуміння мовлення за умов типового мовленнєвого онтогенезу й отримані нами результати практичного вивчення стану сформованості його у молодших школярів з

загальним недорозвитком мовлення виділено умови ефективності формування розуміння мовлення у молодших школярів.

Формування розуміння мовлення у молодших школярів з ЗНМ потребує ретельного добору методичних прийомів і дидактичного матеріалу з урахування закономірностей та об'єктивних труднощів у процесі розуміння. З цією метою ми розробили систему завдань для формування розуміння мовлення цієї категорії дітей.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування розуміння зверненого мовлення як елементу комунікації у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення II – III рівня. Перспективними напрямками дослідження є розроблення й упровадження в освітній процес системи корекційних занять з урахуванням вікових і мовленнєвих особливостей дітей цієї категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артющков І. В. Аспекти дослідження внутрішнього мовлення. Філологічні науки. 1997. № 4. С. 66–75.
2. Барищук Г. С. Усунення вад письма: 1-4 класи. Тернопіль: «Навчальна книга. Богдан», 2003.
3. Богатчук І. М., Стахова Л. Л. Навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення правильного вживання прийменників. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : збірник наукових праць. Суми, 2017. С. 46—50.
4. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови у дошкільних навчальних закладах : навч. посіб. К. : Слово, 2008. 440 с.
5. Богуш А. М. Мовленнєве спілкування як лінгводидактична проблема: навчально–методичний посібник. Одеса, 2006. 176 с.
6. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Вид 2-е. Київ : Слово, 2010. 374 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. К. : Слово, 2005. 720 с.
8. Глущенко І. І. Методика формування лексичних узагальнень різної складності у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 14 (225). С. 11-23.
9. Горох Г. В. Методика роботи над уживанням прийменників у мовленні старших дошкільників. Збірник наукових праць. Запоріжжя, 2011. Вип. С. 303- 306.
10. Давидова О. Вплив психофізичних відхилень на стан мовленнєвого розвитку дитини. Дефектологія. 2007. №11. С. 49-51.
11. Дьоміна І. Й., Жильцова О. Л., Винокур А. С. Дидактичний та ігровий матеріал в логопедичній роботі. К. : Радянська школа, 1962. 334 с.
12. Дяченко В. О., Стахова Л. Л. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. Сучасні проблеми

логопедії та реабілітації : матер. VII Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф. (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : Цьома С.П., 2018. С. 69–72.

13. Ефімкіна Р. П. Дитяча психологія. 1995. URL: <http://medbib.in.ua/detskaya-psihologiya783.html>.

14. Калмикова Л. Формування мовленнєвих умінь у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. Київ : НМЦВО, 2003. – 300 с.

15. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. Л.О.Калмикової. Київ: Переяслав Хмельницький педагогічний інститут, в-во “Фенікс”, 2008. 245 с.

16. Кисличенко В. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ. 2011. – 20 с.

17. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. Київ: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. С. 112–117.

18. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посібник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

19. Король А. В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. Молодий вчений. 2018. № 5.2 (57.2), травень. С. 54-57.

20. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навчальний посібник. Київ: Альма-Матер, 2012. 208 с.

21. Левицький В.Е. До питання про формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5. С. 172–174.

22. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2010. 672 с.
23. Марченко І.С.. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – 1-видання. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 288 с.
24. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2015. – 312 с.
25. Мілевська О. П. До питання формування зв'язних висловлювань в учнів із загальним недорозвитком мовлення. Логопедія : наук.-метод. журнал. 2011. №1. С. 45–51.
26. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXVIII, Т. 2. С. 86—91.
27. Пахомова Н. В. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. Дефектологія. 2005. №3. С. 48–50.
28. Пенькова О. І. Діагностика розвитку словника молодших школярів із спеціальним відставанням з мови. Психологія. Республіканський науково-метод. збірник. Київ : Рад. школа, 1984. Вип. 23.
29. Подолання логопедичних проблем молодших школярів. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ», 2006.
30. Почашинська М. Дидактичний матеріал з української мови. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2004.
31. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 5-те вид., стер. Київ : Либідь, 2005. 560 с.

32. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
33. Рібцун Ю. В. Обстеження лексичної сторони імпресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ, 2007. Вип. 4. С. 95–103.
34. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матер. І Всеукр. Наук.– практ. Конф., 7–8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47–53.
35. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Х. : «Основа», 2012. 239 с.
36. Рібцун Ю. В. Характеристика мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (12–13 трав. 2005 р., Київ): у 6-ти т. 2005. Т. 4. С. 141–144.
37. Рібцун Ю. Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. Особлива дитина: навчання і виховання, 104(4), 28-45. <https://doi.org/10.33189/ectu.v104i4.88>
38. Савченко А.М. Методика виправлення вад вимови фонем / А.М. Савченко – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 160 с.
39. Свідерська М. Розуміння усного мовлення дітьми молодшого шкільного віку. Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017, № 3 (58). С. 331-335
40. Січкачук Н.Д. Формування емоційно-оцінної лексики у дітей старшого дошкільного віку з моторною алалією засобами художньо-мовленнєвої діяльності : автореф. дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.03. – корекційна педагогіка. Київ, 2011. 23 с.
41. Соботович Є. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції : навчально-методичний посіб-ник. Київ : ІСДО, 1995. 204 с.

42. Соботович Е. Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. Киев: ИЗМН, 1995. 203 с.
43. Соботович Е. Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы её формирования. Киев : ИЗМН, 1997. 44 с.
44. Соботович Е. Ф., Соботович И. Э. Формирование перцептивного и смыслового уровня восприятия речи (слов) в процессе онтогенеза // Интеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. Киев: 1994. С. 271–273.
45. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. Киев, 1998. 127 с.
46. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. Дефектологія. 2003. №2. С. 2–11.
47. Соботович Є. Ф. Порухення мовного розвитку та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник. Київ : ІСДО, 1995. 204 с.
48. Соботович Є. Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування : наук.- метод. посібник. К. : ИЗМН, 1997. 44 с.
49. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. / укл. В.В.Тищенко, Є.Ю.Линдіна. Київ : «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2015. 308 с.
50. Сухар В. Л. Мовні ігри та вправи зі словом поряд. Х. : Веста, 2008. 176 с.
51. Тарасун В. В. Логодидактика : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. 348 с.
52. Тищенко В.В. Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним розумовим розвитком // Бондар В. І., Данілавичюте Е.А., Засенко В.В., Соботович Є.Ф. Теорія та практика сучасної логопедії. Збірники наукових праць. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.studmed.ru/docs/document4546?view=4&page=3>.

53. Трофименко Л. Дослідження особливостей формування лексичного значення у дітей п'ятого року жит-тя із загальним недорозвитком мовлення / Л. Трофи-менко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: науково-мето-дичний збірник. Вип. 4. 2002. С. 276–279.

54. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник. Київ, 2014. 105 с.

55. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.

56. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.

57. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2004. 196 с. Бібліогр. : С. 174—189.

58. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

59. Хрестоматія з логопедії: навч. посіб. / упоряд.: М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. Київ : КНТ, 2006. 357 с.

60. Швалюк Т. М. Формування навичок побудови простого поширеного речення у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Логопедія. 2015. № 5. С. 84—93 : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_5_1

61. Якимчук Г. В. Співвідношення мовленнєвого та інтелектуального розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць / [редкол.: С.Д. Максименко (гол. ред.), Л.А. Онуфрієва (відп. ред.) та ін.]; К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-т психології ім. Г.С.

Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 33. С. 613—624 : веб-сайт. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/11/33-50.pdf>.

62. Янушоніс А. В. Особливості правильного вживання прийменників дітьми дошкільного віку із ЗНМ III рівня : веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/17_PMN_2014/Psi_hologia/8_171415.doc.htm